

Cisár Svätej rímskej ríše nemeckého národa

Karol Gazdík

4. októbra 2022 ✚ **História**

4. októbra roku Pána 1745 bol vo Frankfurte nad Mohanom korunovaný za cisára Svätej ríše rímskej národa nemeckého František Štefan Lotrinský, manžel Márie Terézie. Tým sa stal hlavou nadštátneho celku v stredo západnej Európe, tvoreného prevažne územiaми dnešného Nemecka, Česka, Rakúska, Slovinska, časťami Poľska a Francúzska. Teda celku, ktorý symbolicky nadviazal na Rímsku ríšu, ako aj ríšu Karola Veľkého. Pri tejto príležitosti by som sa preto chcel trochu venovať hodnosti cisára Svätej ríše rímskej a veciam, ktoré sa jej týkajú.

Prvá kandidatúra Františka Štefana na rímskeho cisára nebola úspešná. Za cisára ho kurfirsti zvolili až po smrti Karola VII. Albrechta. Cisársky titul zvýšil jeho prestíž, ale nepriniesol mu výraznejší politický vplyv. Zmieril sa s tým, pretože to vyhovovalo jeho pohodlnosti. Najradšej trávil čas na love, či pri hracom stole a v pracovnom nasadení bol len pri svojich podnikateľských činnostiach. Skutočnú moc mala jeho kráľovská manželka.

Pamätná korunovačná minca Františka I. Štefana Lotrinského s korunou Svätej ríše rímskej.

Vidno na nej aj siedmich kurfirstov – 4 svetských a 3 duchovných v roli korunátorov.

zdroj: [numisbids.com/Antium aurum](https://numisbids.com/Antium_aurum)

Mária Terézia mohla byť „z titulu manželstva“ s cisárom Františkom I. Štefanom Lotrinským oslovovaná ako cisárovná, hoci reálne zastávala len kráľovský úrad. Treba si uvedomiť, že cisárovná Mária Terézia, hoci ju tak nazývame, skutočnou cisárovnou nikdy nebola, nakoľko žena sa cisárom Svätej ríše rímskej stať nemohla. Vďaka tomu sa po predčasnej smrti jej manžela Františka Štefana stal jej spoluvládcom syn Jozef, vládnuce ako cisár Jozef II. Jej oslovenie „cisárovná“ je preto častým predmetom diskusie, a to i napriek tomu, že sa tento jej titul *imperatrix* vyskytoval aj na minciach, konkrétne toliaroch.

Z prameňov vieme, že František Štefan mal počas cesty na korunováciu vo Frankfurte na hlave špeciálnu korunu. Mala osem zlatých svoriek a vo vrchole kríža voľne zavesený „florentský“ toskánsky diamant. Tento diamant bol neskôr zapracovaný do agrafy – ozdobnej spony na klobúky. V roku 1818 však diamant zmizol. Koruna je doložitelná len do roku 1797, kedy bola pravdepodobne roztavená.

Ríšske korunovačné klenoty Svätej ríše rímskej, a hlavne teda koruna, boli vydávané len pre prípady korunovácie. Preto si nechávali jednotliví cisári zhotovovať vlastné osobné, respektíve domáce koruny, s ktorými sa objavovali pri oficiálnych príležitostiach. Cisári mávali dve až tri koruny, pričom na cestovanie bola určená kópia ich hlavnej a najjednoduchšou bola prirodzene pohrebná koruna. Najznámejšiu domácu korunu dal v roku 1602 v pražskej dvorskej dielni vyrobiť cisár Rudolf II. Z tejto Rudolfovej koruny sa stala v roku 1804 koruna Rakúskeho cisárstva.

Korunou Rakúskeho cisárstva sa nikdy oficiálne nekorunovalo, no po zániku Svätej ríše rímskej národa nemeckého v roku 1806 sa stala hlavným symbolom novej ríše. Skladá sa z troch častí: z obruče, oblúka a mitry, čím nadväzuje na typ mitrových korún, ktoré v sebe zahŕňajú „biskupskú čiapku“. Mitra symbolizuje Božiu milosť a tiež duchovnú hodnosť cisára, teda diakona. Je zlatá, zdobená po okraji prúžkami emailu s výjavmi rastlín a vtáctva. Oblúk je osadený ôsmimi diamantmi, ktoré symbolizujú Krista. Na vrchole oblúka je osadený zelenomodrý smaragd – symbol Nebies, ktorý nie je brúsený ale leptaný. Koruna je tak ikonická, že sa stala aj súčasťou loga piva „Krušovice“, ako aj samotného Kráľovského pivovaru Krušovice, ktorý zakúpil v roku 1583 práve cisár Rudolf II., objednávateľ tejto koruny.

Koruna Rakúskeho cisárstva vo viedenskej Cisárskej klenotnici (*Schatzkammer*).

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Dôležitou korunou v kontexte tohto článku je však Koruna Svätej ríše rímskej. Objednávka koruny je prisudzovaná k udalosti korunovácie Otta I. za cisára v roku 962. Koruna váži 3,5 kg, čo zahŕňa váhu zlata, drahokamov a emailov. Skladá sa z ôsmich lamíel, spojená je klenutým pásom kamarou a na čelnej strane má vztýčený rovnoramenný kríž. Tento kríž a kamara však pochádzajú z neskoršej doby. Prvá skupina štyroch lamíel je zdobená drahokamami a perlami, druhá skupina štyroch lamíel je pre zmenu vyzdobená figúrami starozákonných kráľov a prorokov, ktorí charakterizujú 4 cnosti, ktorými by sa mal cisár vyznačovať: Dávid – spravodlivosť, Šalamún – múdrosť a pokora pred Bohom a Ezechiáš s prorokom Izaiášom – dôvera v Boha. Na štvrtej lamele je tróniaci Ježiš Kristus ako svetovládca s nápisom „*Per me reges regnant*“, čo v preklade znamená „*Skrze mňa vládnu králi*“.

Karl Vocelka sa zamýšľa aj nad drahokamovou výzdobou všetkých ôsmich lamíel koruny. Táto výzdoba je totiž spojená s číslom 12. Vieme tu napríklad nájsť dvanásť perlových závesov, 6×12 malých perál, 12×12 veľkých perál, 3×12 malých kameňov a 7×12 veľkých. Pomer 144 veľkých perál k 96 malým perlám je 3:2, pomer 84 veľkých kameňov k 36 malým je 1:2. Táto číselná symbolika súvisí s Apokalypsou svätého Jána, v ktorej číslica 12 a jej násobok 144 hrajú veľkú rolu – 144 000 zachránených na Sione, 12 brán nebeského Jeruzalema, na ktorých sú napísané mená 12 anjelov či 12 kmeňov Izraela a pod.

Ďalšími korunovačnými klenotmi a insígniami Svätej ríše rímskej sú korunovačný kríž, svätá Longinova kopija známa aj ako „kopija osudu“, ceremoniálny meč, ríšske jablko, žezlo, korunovačný evanjeliár, Svätoštefanská burza, ďalej korunovačný odev pozostávajúci z plášťa, cirkevných liturgických odevov pre cisára: dalmatika, alba, cingulum, štóla; a ešte pančuchy, črievice a rukavice.

Koruna Svätej ríše rímskej a ďalšie ríšske korunovačné klenoty vo viedenskej Cisárskej klenotnici (*Schatzkammer*).

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

O budovanie kultu ríšskych klenotov ako svätenín sa cisári usilovali najmä od 12. storočia. V Českom kráľovstve ho šíril ako prvý cisár Karol IV., ktorý získal ku korune ako ďalšie insígnie **relikvie**, a to spomenutú kopiju stotníka Longina, reťaze z okov sv. Petra, triesku z Kristových jasličiek, ostatok z paže sv. Anny, jeden zub a tkaninu z plášťa sv. Jána Krstiteľa. Ďalšie relikvie boli uložené v korunovačnom kríži. Relikvia z obrusu Poslednej večere v krištáľovej kanvici je vystavená v kaplnke Sv. Kríža na Pražskom hrade.

Norimberskí radní páni zverili ríšske korunovačné klenoty Habsburgovcom, aby ich ochránili pred postupujúcimi vojskami cisára Napoleona. Cisár František II. ich prijal veľmi rád a v roku 1806 ich uložil do viedenskej Dvornej klenotnice. Tam som si ich mohol so zatajeným dychom prezrieť aj ja.

Hodnosť rímsko-nemeckého cisára bola viac-menej totožná so svojím predstupňom v podobe rímsko-nemeckého kráľa. Kráľ mal totiž rovnaké práva ako cisár, čo potvrdili aj samotní kurfirsti. Rozdiel bol len v korunováci. Cisára mal totiž korunovať pápež, čo sa v prípade Habsburgovcov stalo len dvakrát a aj to len raz v Ríme, kam mal kandidát už ako rímsko-nemecký kráľ osobne prísť. Syn Fridricha III. Maximilián sa do Ríma ku korunováci nedostal, a tak prijal v roku 1508 v Tridente titul *Vyvolený rímsky cisár*, ktorý legalizoval realitu neskorého stredoveku – právnú rovnocennosť cisára a kráľa.

Treba poukázať na fakt, že išlo o volenú hodnosť, ktorú mali v kompetencii kurfirsti, teda kniežatá volitelia. Okolo polovice 13. storočia sa počet kurfirstov ustálil zo všetkých ríšskych kniežat na sedem, čo v roku 1356 formálne spísal cisár Karol IV. svojou Zlatou bulou. Tradičnými siedmimi kurfirstami boli traja duchovní: *arcibiskup kolínsky*, *arcibiskup mohučský*, *arcibiskup trevírsky*; a štyria svetskí: *kráľ český* (arcičašník), *vojvoda saský* (arcimaršálík), *markgróf brandenburský* (arcikomorník), *falcgróf rýnsky* (arcistolník). Ich počet a členstvo sa v histórii samozrejme viackrát menilo. V roku 1803 bol napríklad ich počet zvýšený na 10.

Kurfiristi Rímsko-nemeckej ríše z knihy *Bildatlas der Deutschen Geschichte*. Taktiež tu vidíme ich zloženie z troch duchovných a štyroch svetských.

zdroj: wikimedia commons

Cisár mohol na rozdiel od kráľa určiť svojho nástupcu. Vytvára to však klamlivý dojem, že v prípade Habsburgovcov išlo o dedičné právo, nakoľko rímsko-nemeckými kráľmi a cisármi boli Habsburgovci takmer nepretržite, počnúc Albrechtom II. v roku 1438 až po Františka II. a konečný rok 1806. Takmer nepretržite znamená to, že predchodca Františka Štefana na rímsko-nemeckom tróne – Karol VII. Albrecht – bol z rodu Wittelsbach. Ten bol totiž za podpory francúzskych vojsk zvolený za cisára a vo Frankfurte nad Mohanom 12. februára 1742 korunovaný svojím bratom, kolínskym arcibiskupom a kurfirstom Klementom Augustom. Práve toto explicitne deklaruje zmienený fakt, že hodnosť rímsko-nemeckého cisára bola stále volená.

Priebeh korunovačnej procedúry bol počnúc rokom 1309 realizovaný na základe aachenského korunovačného protokolu a prebiehal takto:

1. Odvedenie zvoleného kandidáta duchovenstvom do chrámu.
2. Začiatok slávnostnej **korunovačnej sv. omše** – *Missa pontificalis* – zasvätenej Tron kráľom s prítomnými Litániami ku všetkým svätým. Celebroval ju biskup konsekrátor, najčastejšie duchovný kurfirst – mohučský arcibiskup. V čase protestantizmu túto časť vynechávali tí kurfirsti, ktorí vyznávali inú než katolícku vieru. Pred začiatkom omše jednoducho odišli a vrátili sa až pri odovzdávaní insígnií, teda v piatej časti obradu. Neskôr bolo toto demonštratívne správanie brané už menej prísne a dokonca pri korunováci Mateja a Ferdinanda sa protestantskí kurfirsti tohto „aktu odporu“ vzdali. Avšak pri korunováci Ferdinanda III. opäť protestovalo saské kurfirstvo proti náboženským ceremóniám a vrátilo sa tak k opakovaniu demonštratívneho správania v podobe vynechania sv. omše.
3. Dopytovanie kráľa v nadväznosti na skrutínium biskupov – šiestimi otázkami formálne overenie vhodnosti kandidáta. Kandidát na otázky odpovedal *volo* (chcem) a odprisahal ich. Potom sa konsekrátor opýtal prítomných, či sa chcú novému kráľovi podriaďovať, na čo všetci prítomní svorne odpovedali *fiat* (nech sa tak stane).
4. Pomazanie hlavy, prs, medzi ramenami, pravej paže medzi rukou a lakťom a dlane. Týmto bol kráľ pozdvihnutý nad obyčajných smrteľníkov a stal sa pomazaným z vôle Boha.
5. Odovzdanie insígnií a korunovácia. Korunu kráľovi / vyvolenému cisárovi nasadili na hlavu všetci traja duchovní kurfirsti (arcibiskupi) naraz, čím figurovali ako spoloční koronátori.

Korunovácia Jozefa II. za rímsko-nemeckého kráľa v kostole sv. Bartolomeja vo Frankfurte nad Mohanom. Z výstavného panelu vo viedenskej Cisárskej klenotnici (*Schatzkammer*).

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

6. Zloženie prísahy korunovaného kráľa.

7. Intronizovanie na „trón Karola Veľkého“ (napodobenina toho z Aachenu), pasovanie niekoľkých prítomných na rytierov a ukončenie omše.

8. Korunovačná hostina na radnici. Cestou na radnicu rozhadzovali traja cisárski *harcieri* do davu zlaté a strieborné mince. Tie boli najprv súčasťou obeživa, no od renesancie sa pre túto príležitosť razili špeciálne korunovačné žetóny.

Zaujímavosťou je, že čerstvo pomazaný kráľ mal privilégium prijímať Sviatosť pod obojím spôsobom – teda chlieb a víno premenené na Kristovo Telo a Krv. Problém nastal s príchodom husitstva a Husovho vyžadovaného prijímania *sub utraque specie* pre všetkých laikov. Preto sa na znamenie dištancovania od protestantizmu rozhodli Rudolf II., Matej, Ferdinand II. a tiež Ferdinand III., že sa tohto privilégia vzdajú a prijali Sviatosť len pod jedným spôsobom. Leopold II. i František II. toto privilégium opätovne využili a prijali i pod druhým spôsobom. Zaujímavý bol prípad Maximiliána II., ktorému sa prisudzujú sklony k protestantizmu. Ten sa počas korunovácie úplne vzdal sv. prijímania.

Leopold II. s ríšskymi insígniami a korunovačnými klenotmi Svätej ríše rímskej. Z výstavného panelu vo viedenskej Cisárskej klenotnici (*Schatzkammer*).

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Na záver ešte dodám, že pomazaný kráľ / vyvolený cisár mal aj duchovnú hodnosť diakona, o čom svedčí i spomínaný typ mitrových korún. O diakonovi vieme, že počas slávnostnej omše spieva Evanjelium, čo teda

mohol robiť aj rímsko-nemecký kráľ / cisár. V Richentalovej kronike Kostnického koncilu som na túto skutočnosť našiel aj záznam, ktorý opisuje vianočnú omšu počas zasadania Kostnického koncilu (1414 – 1418), ktorého sa zúčastnil aj rímsko-nemecký kráľ Žigmund Luxemburský.

Žigmund bol počas omše „odetý ako evanjelista do vzácneho omšového rúcha“. Ďalej Richental opisuje: „*Keď došli k evanjeliu, vystúpil rímsky kráľ obklopený množstvom sviec na kazateľnicu a zaspieval evanjelium Exiit edictum etc. (Prišiel rozkaz cisára Augusta). Počas spievania stál pri ňom saský vojvoda a v ruke držal holý meč, ktorý pozdvihol tak, že jeho hrot smeroval proti cisárovej hlave. Žezlo držal namiesto falcgrófa jeden pán z Uhorska a korunu tiež jeden z Uhorska namiesto brandenburského markgrófa, lebo tí dvaja ešte nedorazili.*“

Zdroje:

RICHTENTAL, Ulrich: *Kostnická kronika: historické rozprávania o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov*. Vydanie I. Preložila Mária PAPSONOVÁ.

Budmerice: Rak, 2009, 311 s.

VOCELKA, Karl – HELLER, Lynne: *Život Habsburgovcov*. Praha: Plejáda, 2012, 344 s.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/cisar-svatej-rise-rimskej-naroda-nemeckekeho/>